

ספר נר מצוה חלק א - עניני ארבע המלכיות

"חזה הוית בחזוי עם ליליא, וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא. וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא, שנין דא מן דא. קדמיא כאריה וגפין די נשר לה, חזה הוית עד די מריטו גפיה ונטילת מן ארעא, ועל רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה. וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב, ולשטר חד הקימת, ותלת עלעין בפמה בין שניה, וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא. באתר דנה חזה הוית וארו אחרי כנמר, ולה גפין ארבע די עוף על גביה, וארבעה ראשין לחיותא, ושלטן יהיב לה. באתר דנה חזה הוית בחזו ליליא, וארו חיוה רביעיא דחילה ואימתני ותקיפא יתירה, ושנין די פרזל לה, רברבן אכלה ומדקה, ושאר אברגליה רפסה, והיא משניה מן כל חיותא די קדמיה וקרנין עשר לה" (דניאל ז, ב - ז).

ויש לשאול, כי אלו ד' מלכויות שהעמיד השם יתברך בעולמו, אין ספק שלא היו כך במקרה, רק כי כך מחייב סדר עולמו שסדר השם יתברך. ואם כן, למה היה זה שיהיו ארבע מלכויות דוקא.

והנה תמצא, כי בשעה שברא השם יתברך את עולמו, רמז הכתוב אלו ד' מלכויות; (בראשית א, ב) "והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום". (ב"ר ב, ד) ריש לקיש פתח קרא במלכויות. "והארץ היתה תהו" (בראשית א, ב), זו מלכות בבל, שנאמר (ירמיה ד, כג) "ראיתי את הארץ והנה תהו". "ובהו" (בראשית שם), זו מלכות מדי, שנאמר (אסתר ו, יד) "ויבהילו להביא את המן". "וחשך" (בראשית שם), זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. "על פני תהום" (שם), זו מלכות הרשעה, שאין לה חקר כמו התהום. מה התהום הזה אין לו חקר, אף הרשעים כן. "ורוח אלקים מרחפת" (שם), זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר (ישעיה יא, ב) "ונחה עליו רוח ה'". באיזו זכות ממששת ובאה, "מרחפת על פני המים" (בראשית שם), בזכות התשובה שנמשלה כמים, שנאמר (איכה ב, יט) "שפכי כמים לבך". והנה תמצא כי בשעה שהשם יתברך ברא את עולמו, סדר אלו ד' מלכויות. ואם כן יש לשאול, על מה זה ולמה זה סדר השם יתברך בעולמו שיהיו ד' מלכויות.

ובאור זה, כי ראוי שיהיו נרמזים אלו ד' מלכויות בראשית הבריאה. כי אלו ד' מלכויות שהם מושלים בעולם, לא היו רק בשביל כי אי אפשר שיהיה העולם, שהוא העלול מן השם יתברך, שיהיה העלול הזה בלא חסרון, רק נמצא עמו חסרון. והחסרון הזה הם ד' מלכויות, לפי שהמלכויות האלו ממעטים כבוד השם יתברך בעולמו. וכאשר נברא העולם מן השם יתברך, היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך, כי השם יתברך ברא הכל. ולכך הכל ראוי שיהיה נברא לכבודו. אבל כאשר נמצא ממנו הבריאה, אי אפשר שיהיה בלא חסרון. ואין דבר זה מן השם יתברך, כי אין ההעדר והחסרון מפעולת פועל כלל. אבל החסרון הוא מצד חסרון העולם, שהוא העלול. ומזה ימשך החסרון, שהיו המלכויות מושלים בעולם, והם יוצאים מן כבוד השם יתברך.

ודבר זה ראוי שיהיה נרמז בתחלת הבריאה, מאחר כי מצד עצם הבריאה היה ראוי שיהיה הכל תחת רשות השם יתברך, וכמו שאמרו (יומא לח א) כל מה שברא הקב"ה, לכבודו בראו, שנאמר (ישעיה מג, ז) "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". ורוצה לומר, כי מאחר שברא השם יתברך הכל, בודאי נברא הכל לכבודו, כי אי אפשר שיצא דבר מן האחד, והוא כנגדו, שאם כן יהיה הדבר כנגד עצמו. ודבר זה אינו כלל, רק

הכל נברא לכבודו. ואם כן כיצד ימצאו המלכיות המבטלים כבודו יתברך. רק שיש כאן חסרון בבריאה עצמה, שהחסרון אינו מפעולת השם יתברך, וזה היה סבה עצמית.

לכך המלכיות ראוי שיהיו ד'. כי המלכיות הם היציאה מכבודו יתברך, והוא יתברך אחד (דברים ו, ד). והאמצעי הוא מתיחס אל אחד, כאשר האמצעי בפרט הוא אחד. ולכך בית המקדש וירושלים שהם אחד בלבד, והם באמצע העולם, כי האמצעי הוא מסוגל להם. וכן ישראל שהם עם אחד, מסוגל להם הארץ שהוא אחד בלבד, לפי שהוא באמצע העולם. כלל הדבר, דבר שהוא אחד מסוגל לו האמצעי, והיוצא מן האחד הוא מתיחס לד', כנגד ד' רוחות שיש בהם יציאה מן האמצע. ולכך המלכיות הם ד', כנגד ד' רוחות היוצאים מן האמצעי. ולכך דרש מן לשון "תהו ובהו" ד' מלכיות, מפני כי לשונות אלו הם באים על החסרון שיש בבריאה, ומצד חסרון הבריאה נתחדשו אלו ד' מלכיות. והם מיוחדים בדבר זה, שממשלתם יוצא מן השם יתברך, עד כי הם מבטלים אחדותו בעולם. ובסילוק ד' מלכיות אלו נאמר (זכריה יד, ט) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד". וכל זמן שאלו ד' מלכיות מושלים בעולם, אין כבוד השם יתברך נגלה בעולמו. לכך אלו ד' מלכיות מצד החסרון שיש בבריאה, שאי אפשר שיהיה נמצא הבריאה בשלימות הגמור, רק כי יש בו חסרון. ואין החסרון הזה מצד השם יתברך אשר ברא הכל, רק מצד העולם הנבראים. ולרמוז על זה כתב (בראשית א, א - ב) "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו". כי הארץ היא בתחתונים, לכך "היתה תהו ובהו וחושך על פני תהום". כל זה חסרון שהיה דבק ומצורף אל דבר אחד. וכל אלו שמות "תהו ובהו", שלא היה הבריאה בשלימות, ומורה על החסרון הדבק בבריאה.

ומצד החסרון הזה שהיה בבריאה עמדו ד' מלכיות אלו, שלקחו המלכות מן ישראל, אשר האומה הזאת נבראת לכבוד השם יתברך, וכדכתיב (ישעיה מג, כא) "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו". ואלו ארבע מלכיות שנחלו המלכות מן ישראל, הם מבטלים כבודו יתברך בעולם הזה התחתון. כי אף ימצא בהם דבר מה שנותנים כבוד לשמו יתברך, כמו שיתבאר, הלא לא מעוקצם ולא מדובשם השם יתברך חפץ, כי עיקר כבודו מה שהוא יתברך אחד בעולמו ואין זולתו, דבר זה ממעטים האומות. ולא נבראו לזה רק ישראל, שהם עם אחד, כמו שרמז הכתוב "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו". כי מה שאמר עם "זו" במספרו "ג", והוא מספר "אחד". כי ישראל הם "ג שבטים עם שבט לוי, כי אפרים ומנשה שנים הם (בראשית מח, ה). וכמו שהוא מלת "אחד" כן היו השבטים. שבט לוי הוא שבט מיוחד ונבדל משאר השבטים, והוא בפני עצמו, כנגד האל"ף שב'אחד', שהיא אחת. והח' נגד בני האמהות, שהיו ח' זולת לוי, נרמז בח"ת של 'אחד', ועוד ד' בני השפחות. ולפיכך אמר עם "זו", שהם כמספר אחד, "תהלתי יספרו", עיקר תהלתי שהוא יתברך אחד ואין זולתו. ועל דבר זה נבראו בתחלת בריאתם, כי האומה הזאת מעידה על השם שהוא אחד, כמו שאמרו במדרש כי ישראל מעידים על השם יתברך שהוא אחד, ואין כאן מקום זה לבאר. אבל ד' מלכיות מבטלים אחדותו בעולם, כאשר לוקחים הממשלה מישראל, שהם מעידים על אחדותו יתברך. ולכך בסוף ד' מלכיות, כאשר תחזור המלכות לישראל, כתיב (עובדיה א, כא) "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", (זכריה יד, ט) "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". וזה כמו שאמרנו, כי המלכיות הם ארבע, ומספר זה הוא יוצא מהאחדות. כי האמצעי שאין בו צד מיוחד, הוא אחד, כמו שידוע, שאי אפשר שיהיה האמצעי שנים, רק האמצעי הוא אחד בלבד. והרוחות הם מחולקים, שזה מתפשט למזרח, וזהו הפכו מתפשט למערב, וזה לדרום, וזה לצפון. הרי תמצא כי ד' רוחות הם מחולקים, והם הפך האחד. וכמו שרמז הכתוב את ישראל

בתחלת הבריאה, כמו שאמר הכתוב (בראשית א, א) "בראשית", בשביל ישראל נברא העולם (רש"י שם), והם העלול הראשון מן השם יתברך, לכך ראוי שיהיה נרמז בתחלת הבריאה. וכן רמז הכתוב גם כן ד' מלכיות, שהוא החסרון שנמצא בבריאה מצד חסרון העלול.

ועוד יש לך לדעת, כי בבריאת השם יתברך את עולמו ראוי שיהיו נרמזו המלכות זה. כי בשם י"ה ברא השם יתברך את עולמו, עולם הבא נברא בי"ד משמו הגדול, והעולם הזה נברא בה"א משמו הגדול (מנחות כט ב). וזה כי שם י"ה ברוך הוא, הי"ד מן שם י"ה מורה שהוא יתברך אחד ואין בו חלוק כלל, כי הי"ד שהיא קטנה, אי אפשר לחלקה, רק היא אחת. ולכך הי"ד מורה על שהוא יתברך אחד. והה"א מורה, כי אל תאמר כי הוא יתברך אחד ואין כחו יתברך על הכל, והוא כמו שאר דבר שהוא אחד, ואין כחו על הכל, אבל השם יתברך הוא אחד, וכחו מתפשט אל הכל. וזה מורה הה"א משמו הגדול, כי הה"א יש בו הד', ויש בה נקודה תוך הד'. וכבר אמרנו כי הד' מורה על ההתפשטות של ד' צדין. וזה מורה, כי עם שהוא יתברך אחד, יש בכחו הכל. לכך, מה שהיו אומרים שאי אפשר שיהיה הוא יתברך אחד בעולמו, כי אם כן לא היה נברא ממנו רק אחד. כי תמיד מתחייב ונברא מן הפועל דבר שהוא מתיחס אל הפועל; כי מתחייב מן האש שהוא חם, וכן הקרירות מתחייב מן הפועל שהוא קר, וכן כל הפעולות הבאות מן הפועלים כל אחת היא מתיחסת אל הפועל. ולכך גזרו ואמרו, מן הפועל שהוא אחד לא יבוא ממנו גם כן רק פעולה אחת. וכאשר נראה לפנינו רבוי פעולות מתחלפות בעולם, דבר זה מורה על התחלות מתחלפות. וכבר בארנו זה במקום אחר ובטלנו שבוש זה. הפך זה, כי מורה רבוי הפעולות על התחלה אחת, כמו שבארנו זה באריכות בחבור גבורת השם אצל קרבן פסח, שצוה לאכול (במדבר ט, יא) "על מצות ומרורים", עיין שם. ודבר זה מורה הה"א, כי הה"א יש בה ד', אשר הד' מורה על ד' רוחות, וי"ד הקטנה שבתוך הד' הוא אחד, כנגד האמצעי, והאחד מצטרף אל הכל והוא מקשר הכל. ולפיכך באות ה"א ברא השם יתברך העולם הזה, כי העולם הזה יש בו חלוק, ועם כל זה הוא עולם אחד, כי הריבוי הזה הוא לאחד. ועולם הבא שהוא אחד לגמרי, נברא בי"ד.

ומפני כי המלכיות הם חשיבות העולם, ולכך יש בעולם ד' מלכיות מחולקות, כנגד החלוק שהוא בעולם. ויש בעולם אחדות, וכנגד זה הם ישראל, שהם אחד. אמנם ראוי היה שיהיה ד' מלכיות אלו מתקשרים ומתחברים יחד עם ישראל, ומצטרפים אל ישראל, עד שיהיה הכל אחד. ומפני חסרון העלול שהוא בבריאה, שאינה בשלימות, אי אפשר שיהיה כך במה שהעלול הוא נבדל מן העילה. ובפרט עתה קודם מלכות מן ישראל, ובזה יוצאים מן אחדות השם יתברך, עד שיכלו ד' מלכיות [ויבוא] מלך המשיח. ולכך מצד החסרון הזה, נבדלים אלו ד' מלכיות. ואז יהיה העולם בשלימות כמו שראוי שיהיו. לכך מיד שנברא העולם נרמזו אלו ד' מלכיות. וגם ישראל, כדכתיב (בראשית א, ג) "ויאמר אלקים יהי אור וגו'", זהו אור המשיח. כי כל זה מתחייב מן תחלת הבריאה אשר ברא השם יתברך את עולמו. ולכך אמר דניאל (ז, ב - ג) "חזה הוית בחזוי עם ליליא וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא. וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא, שנין דא מן דא". ואמר ד' רוחי מגיחן לימא כמו שאמרנו, שאלו ד' הם כמו ד' רוחות מחולקים כמו שהתבאר.

ואלו ארבע רוחין אעלין את ד' חיות אלו מן הים. כי כל האומות נחשבים אצל ישראל כמו הים, שאינו מן הישוב, וישראל נמשלו ליבשה. ובמדרש (ויקרא רבה יג, ה), כתיב "וארבע חיון רברבן סלקן מן ימא" (דניאל ז,

ג), אם זכיתם מן ימא, ואם לאו מן חורשא. הדא חיותא דימא, כי סלקא מן ימא היא ממכיא, סלקא מן חורשא לית היא ממכיא. ופירוש זה, כי הים הוא רחוק מן הישוב. ואם זוכין ישראל, אז האומות אין להם המציאות הגמור, כמו דבר שהוא בים, אין לו המציאות, ולכך הדגים שהם בים אין להם שחיטה, וזה מפני שאין להם המציאות, כי המציאות הוא בישוב. ולפיכך אם ישראל זוכים, אין למלכות כח, והם עולים מן הים. כלומר, שהתחלת הווייתם אין כח חזק להם, עד שהם עולים מן הים. ואם אין זוכים, ואז עולים מחורשא, שהוא בישוב. אף כי היער הוא נבדל מן הישוב גם כן, שהרי אין שם בני אדם, רק חיות, אבל מכל מקום אינו לגמרי נבדל מן הישוב. ולכך אמר "וארבע רוחי מגיחן לימא". וכאשר ראה דניאל המלכות, ראה אותם ד' חיות, כי בערך זה ראוי שיהיו נמשלים ד' מלכיות. וזה, כי האדם יש לו הכח והממשלה על החיות, כדכתיב בקרא. ולפיכך ראוי שיהיה המלכות בעולם נראה בתאר וכתמונת אדם. רק שממשלת אלו ד' מלכיות הם חסירי המעלה האלקית הנבדלת שהיא לאדם, ומצד הזה שהם חסירי המעלה האלקית, יש להם הכח הבלתי אלקי. ולכך היו נראים כתאר החיות, כי החיה חסר לה הכח האלקי הנבדל, והכח בלתי אלקי יש בה יותר, כמו שהוא ענין כח מלכיות אלו. לכך ראה אותם דניאל בתאר ובצורת ד' חיות. וכאשר ראה מלכות מלך המשיח, ראה אותו בתאר ובצורת אדם. כי אחר שראה המלכות בצורת ד' חיות, ראה מלכות ישראל בתאר ובצורת אדם, כדכתיב (דניאל ז, יג) "וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה", כי מלכות מלך המשיח יהיה אלקי לגמרי, ולפיכך קרא אותו "בר אנש".

אמנם כאשר ראה נבוכדנצר הרשע ארבע מלכיות, ראה אותו בתאר ובצלם האדם, וראה (דניאל ב, לב - לג) "צלמא ראשה די דהב טב, חדוהי ודרעוהי די כסף, מעויה וירכתה די נחש, שקוהי די פרזל, רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף". כי אצל נבוכדנצר לא היה חסרון לאלו מלכיות, לכך ראה אותם בדמות צלם אדם, כמו שראה דניאל מלכות מלך המשיח. ועם כל זה יש כאן הפרש גדול, כמו שיתבאר. וראוי שיהיו נראין אלו ד' מלכיות אדם אחד. וזה כי יש באדם ד' דברים; האחד, כח שכלי. ומלרע ממנו כח נפשי. ומלרע ממנו כח גופני, אשר הוא מוטבע בגוף לגמרי, ואלו הם ג' חלקים. ויש כאן עוד כח משותף, אשר הוא כולל כל אלו ג' ביחד, כמו שיתבאר אחר כך. וכבר בארנו ענין אלו ד' דברים בכמה מקומות, במסכת אבות (פ"ד מכ"ב) אצל הקנאה התאוה והכבוד. ואין להאריך במקום הזה בענין זה, אבל הדברים האלו ידועים לבעלי החכמה. אבל כל אלו כוחות אין בהם מעלת עצם האדם במה שהוא אדם, שנברא בצלם אלקים (בראשית א, כז). כי יש באדם עוד מעלה שהוא עצם האדם, והוא צלם האלקי, אשר זה הוא על הכל, וזה לא נתן לאלו ד' מלכיות. והדבר הזה ידוע, כי כך אמרו ז"ל (יבמות סא א) אתם קרויין אדם, ואין האומות קרויין אדם. ודבר זה בארנו במקומו, כי הצלם האלקי לא נתן רק לישראל, ולא לאומות. ומפני כי אלו ד' מלכיות כנגד כוחות האדם, לכך כאשר ראה נבוכדנצר את החלום ראה ארבע מלכיות אלו שהם בצורת אדם. כי הכתוב אמר (יחזקאל לד, לא) "אדם אתם", אתם קרויים אדם, ואין האומות קרויים אדם. מכל מקום יש להם צורת אדם גם כן במה, כי בכמה מקומות נקראים 'אדם'. אבל הפרש יש, כי אצל ישראל צלם האלקי הוא עיקר והכל טפל אצל הצלם. כי הצלם הוא נבדל מן הגוף, ולכך הכל בטל אצלו. ולא ראה נבוכדנצר את הצלם בלא גוף, רק ראה את הצלם עומד בזהב ובכסף ובנחושת ובברזל. כי האומות יש להם צלם שהוא מוטבע בגשמי (דברים היא בכל כאילו זכה). ולכך ראה הצלם הזה, שהיה הראש של זהב, ודרועי של כסף. והזהב והכסף והנחושת והברזל עיקר, והצלם בטל אצלם, כי אינו צלם נבדל כמו שיש אל ישראל. אבל כאשר ראה דניאל מלכות ישראל, לא ראה רק הצלם בלבד, ולא גוף כלל, כדכתיב (דניאל ז, יג) "וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה", ולא היה כאן רק צלם אלקי. רק

כאשר ראה נבוכדנצר הרשע את המלכיות, אז ראה אותם של זהב ושל כסף ושל נחושת ושל ברזל, מפני כי אין הצלם עיקר, רק הוא כמו מצויר על זהב וכסף, שאין הצורה עיקר כלל. כך יש לפרש.

כי בודאי מה שראה ד' מלכיות בצלם אדם, כי אלו ד' מלכיות הם כמו ד' כוחות שהם באדם. האחד, הוא כח גופני. השני, כח נפשי. וכח זה, אף כי הוא גם כן הוא כגוף של אדם, אינו מוטבע כח בגופו, כמו שהוא הכח שלפני זה. הג' הוא השכלי, שהוא נבדל לגמרי מן הגוף, כמו שהוא ענין השכל שהוא נבדל. ואף כי נראה ברור כי כח השכלי באדם הוא עליון במעלה, מכל מקום אינו כל כך בממשלה והכח. ולפיכך כך סדר אלו המלכיות, כי כח הנפשי הוא כח פועל יותר, כאשר ידוע. ולמטה ממנו כח הגופני שאינו פועל כל כך. וכח השכלי, אף כי בודאי יותר במעלה, אבל כח הממשלה יש לייחס אל כח הנפש.

לפיכך יש ליתן כח נפשי אל המלכות הראשון, כי מלכות ראשון היה לו החשיבות והממשלה ביותר, כמו שאמר אליו דניאל (דניאל ב, לז) "אנתה מלכא מלך מלכיא". וכך אמר גם כן דניאל במראה השנית (שם ב, לח) "אנתה הוא ראשה די דהבא". ולכך אמר (שם ז, ד) "וגפינ די נשר לה", הוא הנשר שהוא פורח בגובה, כמו שיתבאר. וזהו הוא כנגד החלק הנפשי שבאדם, שהוא כח מושל. והיה מלכות השני מלכות מדי, והוא כח גופני באדם, כחות (ת) פחות [מ] הראשון. וכל ענין כח הגוף הזה שהוא לעולם חסר, והוא מקבל תמיד. וכנגד זה מלכות שניה. ולכך אמר דניאל על מלכות זה (דניאל ז, ה) "וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב".

ואמרו בפרק עשרה יוחסין (קידושין עב א) "וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדב" (דניאל ז, ה). תני רב יוסף אלו פרסיים, שאוכלין ושותין כדוב, ומסורבלין כדוב, ומגדלין שער כדוב, ואין להם מנוחה כדוב. פירוש, שהם מבקשים תמיד לבלוע, כך הוא מדתם. ולכך כתיב אצל מלכות זה במגלת אסתר (אסתר י, א) "וישם המלך אחשוורוש מס על הארץ ואיי היס". ומה בא הכתוב הזה לומר, מה שאמר ששם המלך מס על הארץ. רק שבא לומר, שכל זה כח אחשוורוש, שהיה חסר, ומבקש תמיד למלאות נפשו מן העושר, וזה היה עצם מלכות שניה. וכן אמר דניאל על זאת החיה (דניאל ז, ה) "וכן אמרין לה קומי אכלי בשר שגיא". וכן אמרו (מגילה יא א) למה נקרא "אחשוורוש", שהכל נעשו רשין בימיו. וכל זה שרצה למלאות נפשו מן תאוותו הגופנית. וכאשר ידע המן ענין אחשוורוש, רצה גם כן שימכור לו ישראל בעד כסף, שזהו ענין כח אחשוורוש, ובזה היה חס ושלום בולע את ישראל. ומפני כי אחשוורוש תמיד חפץ לבלוע, ולפיכך אמר להמן (אסתר ג, יא) "הכסף נתון לך", ולא שאין אני רוצה הכסף שלך, רק מקבל אני ממך, וחוזר אני ונותן לך. ולא החזיק בכסף, שזה ודאי היה לו גנאי גדול לקבל כסף, ולתת עם אחד להריגה בשביל כסף. רק בשביל אהבת כסף, היה מקבלו וחוזר ונתן הכסף אליו. וכבר בארנו במקומו מענין זה. כלל הדבר, כי ענין מלכות השניה, שהיה חפץ ורוצה לבלוע הכל.

והמלכות שאחריו ראה אותו דניאל כנמר. מפני כי מלכות זה הוא כנגד חלק הג' שבאדם, כי חלק הג' הוא השכל. שהמלכות הזו היה בו החכמה והתבונה, וכמו שיתבאר זה באריכות. כי כל ענין המלכות זה שהיו מבקשים החכמה, וכמו שהוא מבואר מן היונים, וכמו שיתבאר. ולכך היו נותנים דעתם על התורה ולבטל אותה מישראל, כי לא היו רוצים שתהיה החכמה, בפרט שהיא יותר חכמה והיא יותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם, כמו שהיא התורה שהיא החכמה על הכל. והחכמה הזאת שהיא על הכל לא שייך אל

האומות, כמו שהוא מבואר במדרש. וכך אמרו במדרש (איכ"ר ב, יג) "מלכה ושריה בגוים אין תורה" (איכה ב, ט), אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים, תאמין, שנאמר (עובדיה א, ח) "והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו". אם יאמרו יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב "מלכה ושריה בגוים אין תורה". ולכך המלכות, הם היונים, לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם, וכמו שיתבאר ענין זה.

וזוה שראה דניאל מלכות השלישי הזה שהוא דומה לנמר, כי זאת החיה היא עז ביותר, וכמו שאמרו (אבות פ"ה מ"כ) הוי עז כנמר. וזאת המדה היא שייכת אל אשר הוא מוכן אל החכמה, כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"ה) ולא הביישן למד. ולכך מדת ישראל היא עזות, כמו שאמרו במסכתא ביצה (כה ב) תנא משמיה דרבי מאיר, מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין. תנא דבי רבי ישמעאל, (דברים לג, ב) "מימינו אש דת למו", אמר הקב"ה ראויין הללו שתנתן להם דת אש. איכא דאמרי, דתיהם של אלו אש, שאלמלא נתנה תורה לישראל, אין כל אומה ולשון יכולין לעמוד בפניהם. והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש, ג' עזין הן; ישראל באומות וכו'. פירוש, בשביל שיש להם התורה, ובשביל זה דתיהם של אלו הוא אש, אשר האש יש לו התוקף והוא עז, ולכך ישראל הם עזים באומות. ודע כי החומר הוא מתפעל, ולכך בני אדם שהם בעלי חומר אינם עזים וקשים. אבל ישראל שנתנה להם התורה, הם עזים וקשים לגמרי, ודבר זה בארנו בכמה מקומות. ולכך ראה דניאל אומה זאת, שהיא מוכנת אל החכמה ביותר משאר אומות, ראה אותה נמר, שהוא היותר עז.

ולפיכך האומה הזאת בקשו שיכתבו להם חכמים התורה יונית, כמו שמפורש במגילה (מגילה ט א). אף כי בודאי אין לאומה הזאת חלק בתורה, כמו שאמרנו, ומכל מקום בקשו לכתוב להם התורה בלשון שלהם. וזה מורה שהחכמה שייך להם ביותר מן שאר האומות. ולכך דרשו ז"ל "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" (בראשית ט, כז), ופרשו ז"ל (מגילה ט ב) אמר רב חייא בר אבא, היינו טעמא, דכתיב "יפת אלקים ליפת", מיפיותו של יפת יהא באהלי שם. כלומר מן היופי של בני יפת, וזהו לשון יוני, שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם, כי מותר להיות התורה בלשון שלהם, וכל זה מפני שיש לה החכמה יותר משאר אומות. והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה, כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה.

ולכך אמר כי מלכות שלישיית מתיחס אל חיה שהיא נמר שיש לה ד' כנפים (דניאל ז, ו), כי החכמה הוא מתפשט בכל צדדין לרוחב ולאורך, ואין לה גבול כלל, רק מתפשט בכל מקום. ולכך היה מדמה זה לנמר שיש לו ד' כנפים, שהכנפים מורים על התפשטות בכל ד' רוחות, וכבר בארנו זה במקום אחר, וזה מבואר בכל מקום. ולכך אמר על אומה זאת "די תשלט בכל ארעא" (דניאל ב, לט), מאחר כי האומה הזאת יש בה החכמה, הרי השכל מתפשט בכל העולם, כי כך ענין השכל. ולכך כפי מדת השכל, היה ממשלתם בכל העולם, והכל היה כפי המדה. ולכך המלכות הזאת לא היו מתנגדים לישראל רק מצד התורה השכלית ומצות התורה האלקית. וכך היה כל ענין מלכות שלישיית, לבטל מישראל מעלת התורה האלקית, וכל דבר אלקי בפרט. [ש]היה רוצה אומה זאת שלא היה חס ושלוש לישראל מעלה אלקית. וזה אמרם במדרש (בראשית רבה ב, ד) כי מלכות שלישיית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא.

ופירוש זה, בפרק אין עומדין (ברכות לב ב) אמרו, "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני" (ישעיה מט, יד), אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה, זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתי. "התשכח אשה עולה" (שם פסוק טו), אמר לה הקב"ה, בתי, י"ב מזלות בראתי ברקיע, ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטין, ועל כל רהטין ורהטין בראתי לו שלשים קרטין, ועל כל קרטין וקרטין בראתי לו שלשים גסטרא, ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה כוכבים כמנין ימות החמה, וכולם לא בראתי אלא בשבילך, ואת אמרת "עזבתני ושכחתי". "התשכח אשה עולה", אמר לה הקב"ה, כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר. אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל. אמר, "גם אלה תשכחנה" (שם פסוק טו). אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני. אמר לה, "ואנכי לא אשכחך" (שם), זה מעשה סיני. עד כאן.

ומה שאמר 'כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר', ולא אמר כל הקרבנות שהקריבו לפניו. וזה שבא לומר, כי אין לישראל שום הסרה מן השם יתברך, מפני שהם נבראים מן השם יתברך בעצם וראשונה, ודבר זה אין לו סילוק והסרה כלל עד שיהיה שייך בהם השכחה. ומפני שבמדבר היה הקרבה הראשונה, כי הקרבה הראשונה הוא עיקר ועצם הדבר, מפני שהוא התחלה, וכל התחלה הוא עיקר, והוא בעצם, לא במקרה, ולדבר שהוא עיקר ועצם אין שכחה. כי דבר שאינו עיקר והוא מקרה בלבד יש בו שכחה, לפי שהוא במקרה, אבל דבר שהוא עצם הדבר, אין שכחה בו. ולכך אמר כלום אשכח עצם הדבר, מה שהקריבו לפני במדבר. וזה מורה כי ישראל עבדים לה' בעצם. "התשכח" זה הוא תמיה, ואין שייך שיהיה בזה שכחה, דבר שהוא עצם הדבר.

והשכחה שנאמרה כאן, אין הפירוש כמו השכחה שהוא אצל האדם, כי חס ושלוש שיהיה נאמר שכחה בו יתברך. אבל השכחה הנאמרת כאן, רצה לומר הסרה וסילוק מאתו, כמו שאמר (ישעיה מט, יד) "ותאמר ציון עזבני ה'", והיינו הסילוק והסרה מן השם יתברך. ואמר (שם פסוק טו) "התשכח אשה עולה", כמו שאין סילוק לפרי בטן של אם מן האם לרוב הצירוף והחבור שיש לאם אל בנה, כך אין סילוק ופירוד לישראל מהשם יתברך, לרוב החבור והצירוף שיש לישראל עם השם יתברך, מצד שהם כמו בני נחשבים. וזה נראה מצד שהקריבו לפני השם יתברך קרבנות במדבר, שאין ראוי שיהיו מקריבין שם במדבר, כי אין רגיל ושכיח שימצא במדבר פרים, ועם כל זה הקריבין. וכל זה מפני כי עצם ישראל הם נבראים על זה, ואי אפשר שיהיו בלא זה, בפרט כאשר היה בתחלה כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם. לכך בראשונה מיד שיצאו, אף אם היו במדבר, היו מקריבין קרבנות, והחבור הזה הוא מצד עצם ישראל.

ויש סילוק גם כן לזה, במה שישראל נפרדים מהשם יתברך על ידי מעשה עגל, שמיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל. וזה נראה שיש פירוד וסילוק לישראל בדבר מה מן השם יתברך מצד עצם ישראל, שאילו היה לישראל חבור לגמרי אל הקב"ה מצד עצמם, לא עשו העגל בראשית, כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם, ומיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל, ודבר זה מורה בודאי

כי יש כאן סילוק ופירוד. וכמו שיש להם חיבור וקירוב אל השם יתברך מצד עצמם, כך יש להם גם כן פירוד מצד עצמם. וזה כי כמו שיש לאב חבור וקשור לבנו זה לזה, מצד כי זה הוא האב, וזה הוא הבן, כך יש להם פירוד גם כן בצד מה. כי אב ובן הם מחולקים בעצמם, שזה הוא אב וזה בן, ודבר זה נחשב פירוד. ולפיכך בודאי יש כאן סילוק ופירוד מצד זה, ולכך אמרו לישראל (ב"ר ב, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. כי מצד העגל, שעבדו ישראל את העגל מיד שנתן להם התורה, דבר זה מורה כי יש כאן סילוק והפרדה בעצם שלהם.

ועל זה אמר כי (ישעיה מט, טו) "גם אלה תשכחנה". פירוש "אלה" הוא לשון קשה, כמו שאמרו בפרק ב' דיבמות (כא א), קשה עונשן של מדות, יותר מעונשן של עריות, שאלו כתיב בהם "אלה", (דברים כה, טז) "כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה". ואלו כתיב בהם "אל", (ויקרא יח, כז) "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ". וכל לשון "אלה" משמע קושי, דכתיב (יחזקאל יז, יג) "ואת אילי הארץ לקח", שהוא לשון חזק וקושי. ואמר אף על גב שהענין הזה, שהוא חבור האם אל פרי בטנה, הוא ענין חזק וקשה שיהיה כאן סילוק ופירוד, ואם כן ראוי היה מצד שישראל הם בניו שלא יהיה סילוק ושכחה לדבר זה, מכל מקום יש כאן סילוק והסרה לדבר זה, כי אב ובן חלוקים הם כמו שאמרנו. ולכך יש הסרה, כאשר ישראל אין עושים רצונו של הקב"ה, ושייך בזה שכחה, אילו לא היה חבור מצד אחר לישראל, רק מצד שהם בניו. אף כי הוא דבר קשה, היה שכחה לדבר זה.

אבל החבור והצירוף שיש לישראל אל הקב"ה הוא מצד אחר, והוא חבור מצד העילה עצמה. וחבור שהוא מצד העילה, אין לדבר זה שהוא מצד העילה יש לו שנוי. כי מצד העילה אין שנוי, רק ההשתנות הוא מצד העלול, שהוא בעל שנוי. וזה מפני שאין לישראל דבר בעצמם עד שיהיה הסרה שייך בהם, רק השם יתברך בחר בם, ודבר זה הוא מצד העילה. ולכך, "ואנכי" (ישעיה מד, טו), כי השם יתברך אמר להם (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך", וזהו מצד העילה, וזה אין שכחה לו דבר שהוא מצד העילה. וזה כי "אנכי" הוא מצד שהוא יתברך עילה להם, ובפרט עילה מחויבת, כמו שמוכיח הלשון שאמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכבר הקשו כמה חכמים, כי לא נזכר כאן שום מצוה, רק היה לו לומר 'אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים' לכך אהיה לך לאלקים, וכאן לא אמר דבר צווי כלל. עד שהרבה נבוכו בזה, ונתנו מספר אחר לעשרת הדברות, והוציאו "אנכי" מכלל עשרת הדברות, כמו שבארנו בחבור תפארת ישראל. אבל עיקר פירוש זה, שאם אמר 'אנכי ה' אלקיך לכך אהיה לך לאלקים', אם כן היה זה משמע שהוא יתברך אלוה להם תולה בישראל, והיה זה מצד העלול, שהם מקבלים השם יתברך לאלקים. ואם כן, אי אפשר שיהיה סילוק לזה, דבר שהוא מצד העילה, כי הוא יתברך עילה מחויבת לישראל, ודבר שהוא מצד העילה אין סילוק לזה כלל. ולכך אמרו ישראל "נעשה ונשמע" (שמות כד, ז). ואילו אמרו 'נשמע ונעשה' היה להם דעת עצמם, כמו כל בריה שיש לו דעת עצמו. ולא היה להם דבר זה, רק כי הם היו נמשכים אחר השם יתברך, הוא העילה, והכל הוא מצד העילה, ולא מצד עצמם, וכאילו אינם דבר בעצמם. ולפיכך הקדימו "נעשה" ל"נשמע", ולא היו תולים בדעת עצמם, רק כל אשר יגזור עליהם השם יתברך יעשו, מבלי שיבחנו הדבר בדעתם, אם כן אין להם דעת עצמם. ודבר שאינו מציאות לעצמו, רק הוא תולה בו יתברך, לא שייך סילוק והסרה מאתו. וזה שאמר (ישעיה מט, טו) "ואנכי לא אשכחך". פירוש, אף על גב שיש הסרה וסילוק, אף שהם בנים נחשבים, כמו שאמרנו, מכל מקום מצד העילה, הוא השם יתברך, ואינם מיוחדים לעצמם, אין להם הסרה, והיינו "ואנכי לא אשכחך". כי זה מה שנקראו ישראל "בנים"

להשם יתברך, דבר זה מצד המקבל שנקראו "בנים", ואין זה מצד העילה, ולדבר זה יש לו הסרה וסילוק. אבל "ואנכי", שהוא יתברך אלקיך. וזה שאמר (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך", כלומר שאני ה' אלקיך, ואין תולה בכם, רק כי כך מחויב מן השם יתברך שהוא העילה, ומן השם יתברך שהוא העילה מחויב שאני אלקיך. והדבר שהוא מחויב אין לו שנוי, ותקבלו אותי לאלוה, כאשר דבר זה מחויב על כל פנים. ולפיכך "ואנכי לא אשכחך" (ישעיה מט, טו), כי דבר זה הוא מצד העילה.

והנה התבאר בדבר זה חכמי יון, מה שרצו בזה שאמרו (ב"ר ב, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'. כי אמרו מצד שישראל עשו את העגל מיד שהוציא אותם ממצרים, אם כן מורה שאין להם חס ושלוש חלק באלקי ישראל. כי הדבר שהוא בעצם, הוא ראשונה, והעגל היה ראשון. וזהו מה שאמרו 'כתבו על קרן השור', לא אמרו 'כתבו על נייר', כי הקרן הוא מן השור עצמו, ורוצה לומר שעשו העגל, והחטא זה דבר עצמי להם, ולא דבר מקרה, ולכך אין להם חלק באלקי ישראל. ואין לך דבר שהוא קשה יותר מן הקרן, ואמרו כי דבר זה יש להם לישראל, מצד קושי ערפם שיש בהם, וקושי ערפם בודאי מצד עצמם, לכך העגל הוא מצד עצמם. כמו שאמר השם יתברך במעשה עגל (דברים ט, יג - יד) "ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא הרף ממני וגו'". כך אמרו היונים, ולא הבינו התשובה על זה שאמר הכתוב (ישעיה מט, טו) "ואנכי לא אשכחך". וכל זה, מפני שרצו האומה הזאת לבטל מן ישראל מעלתם האלקית העליונה שיש לישראל, ולכך גזרו עליהם לבטל מהם התורה אלקית. ואף כי גם מלכות הרביעית גזרו שמדות על ישראל בכמה וכמה דברים, אין זה דומה. כי מלכות רביעית לא היו עושים זה בשביל שאמרו לנו המעלה העליונה האלקית כמו שהיו אומרים היונים, רק שהיו רוצים לכלותם כאשר לא היו עושים את אשר גוזרים עליהם, והיו רוצים להרוג אותם, לכך גזרו עליהם גזרות ושמדות. וזה היה עיקר כונתם של מלכות רביעית, שכל כונתם ההריגה, כמו שיתבאר. אבל היונים לא היה כונתם בשביל לכלותם, רק היו אומרים כי אין לכם חלק בו יתברך, רק כי לנו הוא המעלה האלקית.

ועוד ראה דניאל חיה רביעית, והיא משניה מן כל חיותא (דניאל ז, ז). וכבר אמרנו, כי דבר זה נגד מה שהאדם כלול מן אלו ג' דברים, שהם; כח גופני שיש באדם, ויש כח נפשי, ויש לאדם כח שכלי. ואין אלו כוחות מחולקות, שאם כן יהיה לאדם ג' נפשות, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהקדמת הפרקים, אבל יש באדם כח משותף לכל אלו ג' חלקים ביחד, ואין כאן מקום זה לבאר, כי כך הם דברי חכמים בכל מקום, ובארנו זה בכמה מקומות. ואמרנו כי הדבור מן האדם, מה שנקרא האדם 'חי מדבר', הוא הכח הרביעי, אשר הוא כולל האדם בכל שלש כוחות שלו, שנקרא כל האדם 'חי מדבר'. וזה מפני שהדבור כולל כל הג' חלקים; כי הדבור על ידי הלשון, שהלשון הוא גופני. והוא צריך לפעול הדבור על ידי הנפש, שהיא נפש פועלת. וכל דבור הוא צריך גם כן אל השכל, שהרי הבהמה, שאינה שכלית, אין לה הדבור. ולפיכך כאשר השם יתברך העמיד ד' מלכיות מושלים בעולם, ראוי שיהיו כפי ענין האדם, אשר אליו ראוי הממשלה. ולכך ראה דניאל חיה ד' משונה מכל החיות, מפני כי חיה רביעית יש בה של אלו ג' כוחות, והיא כולל כל ג'. אבל ג' מלכיות הראשונות, כל אחד ואחד מהם חלק אחד, רק המלכות הרביעית כולל כלם.

ובמדרש (ויק"ר יג, ה), "על כן הכם אריה מיער" (ירמיה ה, ו) זו בבל, "זאב ערבות ישדדם" (שם) זו מדי, "נמר שוקד על עריהם" (שם) זו יון, "כל היוצא ממנה יטרף" (שם) זו אדום, למה, (שם) "כי רבו פשעיהם עצמו

משבותיהם". "חזה הוית וארו אחרי כנמר" (דניאל ז, ו), זו יון, שהיתה מעמדת בגזירותיה ואומרת לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. (דניאל ז, ז) "בתר דנא חזה הוית בחזוי עם לילא וארו חיוא רביעא דחילא ואמתני ותקיפא יתרא", זו אדום. דניאל ראה שלשתן בלילה אחד, ולזו בלילה אחד. למה, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש; רבי יוחנן אמר, ששקולה כנגד שלשתן, רבי שמעון בן לקיש אמר, יתירה. מתיב רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש, (יחזקאל כא, יט) "בן אדם הנבא והך כף אל כף". אמר ריש לקיש, (שם) "ותכפל" כתיב.

הרי לך מפורש הדברים שאמרנו, כי המלכות הד' שקולה כנגד כל השלשה מלכיות, ולכך ראה דניאל את שלשתן בלילה אחת, ומלכות רביעית בלילה אחר בפני עצמו. ומה שריש לקיש סבר שהיא יותר שקולה משלשתן, דבר זה מפני כי כאשר יש בו שלשה אשר יש בג' מלכיות, כל כח יש לו סיוע מן השני. דודאי שני אנשים שהם ביחד, ואחד הוא בלבד, אין האחד שקול כמו חצי השנים שהם ביחד, כי טוב השנים ביחד מן האחד, שהאחד הוא סיוע אל השני. ולפיכך אמר ריש לקיש, כי המלכות שהיא כוללת אלו השלשה, היא יותר מן אלו שלשה כאשר הם מחולקים, שכל אחד ואחד בפני עצמו. והקשה רבי יוחנן לריש לקיש, והכתיב (יחזקאל כא, יט) "בן אדם הך כף אל כף", ודבר שהוא מכה כף על כף על החדוש ופלא, ודבר זה נאמר כאשר ראה שיהיה עומדת מלכות ד'. ועל זה אמר "הך כף על כף", כי המלכות תקיף יהיה בעולם, שהמלכות הזו תהיה שקולה כנגד (בעל) ג' מלכיות. ולכך אמר, "הכה כף על כף", כי הכף הוא ג' מלכיות, והכף השני בפני עצמו, הוא מלכות רביעית, שהיא שקולה כנגד ג' מלכיות, ולא יותר, שלא נזכר יותר, רק שיהיה מכה כף על כף. ועל זה השיב ריש לקיש, "ותכפל" כתיב (שם), כלומר שיהיה מכה שני פעמים כף על כף, שתהיה מלכות רביעית שקולה נגד שלשתן, ועוד יותר מן השלשה, וזה פלא יותר, ולכך אמר "ותכפל". ולכך המלכות הזאת, היא מבקשת שתהיה היא הכל, ולא יהיה אחר עמו במציאות כלל. ולא כן מלכיות הג' הראשונות.

כי לכל אחד מן ד' מלכיות היה לו מדה מיוחדת. וזה, כי מלכות הראשון, הוא מלכות בבל, היתה מבקשת החשיבות להיות חשוב על כל, וכמו שאמר דניאל (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדהבא", כלומר שהוא ראש בחשיבות היותר, וזה שהיה מבקש הגבהתו על הכל, וכמו שראה אותו דניאל חיה ראשונה, דומה לארי (דניאל ז, ד). כי ארי הוא החשוב בחיות, כמו שאמרו (חגיגה יג ב) מלך בחיות הוא ארי. ולא היה מבקש רק החשיבות היותר גדול. ולכך ראה שיש לה (דניאל ז, ד) "גדפינ דנשר", שהנשר עוף השמים, פורח למעלה למעלה. אבל המלכות השנית אמר עליה (דניאל ב, לב) "חדוה ודרעוהי די כסף", כי המלכות הזו היה אוהב לאסוף העושר, ו"אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט). והמלכות הג' ראה אותו (דניאל ב, לב) (לט) נחושת, על ידי שהיה עז וזריז לילך ולכבוש ארצות למרחוק. ולכך מלכותו שהיה תקיף ועז כמו נחושת, שהוא עז, וקראו אותו נמר (דניאל ז, ו), שהוא עז פנים. והרביעי, כוחו היה על ההשחתה, ולפיכך נמשל (דניאל ב, מ) לברזל, אשר הוא מחתך ומשחית הכל. ולפי זה מלכות שניה הוא כנגד כח גופני שהוא באדם, ומלכות יון כנגד כח השכלי שבאדם. ותבין כי מלכות שניה לא היה כונתו רק ליטול מהם עולם הזה, להרוג ולאבד אותם מגופן, וליטול מהם עולם הזה הגופני. ומלכות שלישית לא היתה מבקשת רק ליטול מהם התורה השכלית. ולכך ראה אותו דניאל כמו הנמר שהוא עז. ולכך היה נוהג במדה זאת במלכותו, כי העז פנים הוא עומד כנגד אחר ומתנגד לו, ואינו רוצה שיהיה לאחר שום מעלה, רק הוא עומד בעזותו נגדו. ולכך המלכות הזו היתה עומדת כנגד ישראל בעזות, ולא רצו שיהיו שומרים דת שלהם, כמו שהוא מנהג העז שהוא מעיז כנגד אחר. ואין עושה דבר זה שיהיה גדול

וחשוב, כמו שהיה מדה זאת למלכות הראשון, ולא שהוא עושה כדי שיהיה הכל תחת רשותו, רק שהוא עומד נגד אחר ומתנגד לו שלא יהיה לכשנגדו שום מעלה, וכך מלכות יון. ולא היה להם תועלת מה, רק כמו עז פנים, שאינו נהנה בעזותו, רק מה שהוא מתנגד אל אחר. ולפיכך כשם שמלכות ראשון ראה אותו נבוכדנצר הרשע "רישא דדהבא" על שם החשיבות, כמו שאמר לו דניאל (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדהבא". וראה מלכות שניה שהיא כסף (דניאל ב, לב), וכבר אמרנו מפני שהיה כל ענינו לאסוף ולקבץ העושר, כמו שהתבאר. וכך בשביל העזות שיש במלכות שליטת, ראה מלכות שליטת של נחושת (דניאל ב, לט), מפני שהיא עזה, שנאמר (ישעיה מח, ד) "ומצחך נחושה". ומצאתי במדרש, כי נתנו למלכות בבל כסף וזהב ביחד, ולמלכות יון הברזל. ולפי הנראה ברור כי טעות נפל בזה, כי אי אפשר לומר כך, ולא נמצא כך.

והנה דניאל שראה החיה (השניה) [השלישית] שהיא נמר, ונבוכדנצר ראה אותה נחושת (דניאל ב, לט), הכל הוא ענין אחד, כי נאמר על העז פנים - כמו שהוא נמר שהוא עז - "ומצחך נחושה" (ישעיה מח, ד). ויראה כי בשביל כך היה לנמר שראה דניאל ד' גדין של עוף (דניאל ז, ו), שבשביל שהיו עזים, הלכו לכבוש את כל העולם. כי מי שאינו עז, יש בו כובד הטבע, ומבקש ההנחה, ואינו מבקש התנועה. אבל מי שהוא עז, הוא כמו אש, כמו שאמרנו] למעלה, כי העז הוא כמו אש, אשר אין לו ההנחה כלל. ולכך היה מלכות הזה משוטט בכל העולם. ולפיכך אלכסנדר, שהוא עיקר במלכות (רביעית) [שלישית], הלך לכבוש כל העולם, כמו שידוע שהלך לכבוש את כל העולם, מה שלא עשה שום מלך. וזה שראה על הנמר הזה ד' גדין (דניאל ז, ו), שיהיה פורח כמו עוף לכל ד' רוחות העולם. וכל זה בשביל שהיו עזים, וזה דרך העז בשביל כח עזותו ותוקפו שהוא רוצה להיות גובר על שכנגדו, עד שהוא כובש אותו, ובכח עזותו הולך בכל העולם לגמור עזותו.

אמנם מלכות הרביעית, מפני שרואה עצמה שהיא כל ואין זולתו, ולכך היא רוצה שלא יהיה נמצא אחר, ולכך הוא משחית הכל, ואין זה רק השחתה. ולכך ראה דניאל את החיה הזאת שיש לה שנים של ברזל (דניאל ז, ז), כי הברזל הוא משחית ומקצץ את הכל, וכמו שבארנו במקומו, שכל ענין מלכות זה רק להשחית. וכמו ששרפה בית אלקינו, והשחיתו אותו. ואין זה רק השחתה, שאין יותר על זה. ואף כי המלכות הראשון גם כן שרפה בית אלקינו, דבר זה מפני שהיו רוצים לכבוש את ישראל תחת ידיהם, ולא היה זה משום השחתה. רק בשביל כי המלכות הזאת רוצה שיהיה מתנשא על הכל, כמו שבארנו למעלה, ולפיכך היו כובשים ישראל. ומפני שהיו רוצים בכבוש גמור, היו כובשים ושורפים את הכל. אבל מלכות הרביעית, שכבר היו תחת ידיהם מקודם, ועם כי מרדו בהם בדבר קטון כמו שידוע, מכל מקום בודאי היו תחת ידיהם ורשותם. ולא היה דבר זה רק להשחיתם, ומצאו עילה להשחית אותם.

וכל זה כי המלכות הרביעית דבק בהם ההעדר, כאשר המלכות הזאת היא סוף וקץ המלכיות, ויהיה אבוד והעדר לכל המלכיות, ולכך במלכות רביעית דבק בהעדר. ואשר דבק ההעדר, הוא שמביא גם כן העדר אל אחר. ומפני כך היא משחיתה הכל גם כן. ולפיכך אמר (דניאל ז, ז) "שנין די פרזל לה". ואמר (דניאל ב, מ) "ומלכו רביעיא תהוא תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלין תדק ותרע". והנה כל אחת ואחת אשר קרוב אל ההעדר והבטול, הוא יותר פחות. ולפיכך הראשון מדמה לזהב (דניאל ב, לב), ואחריו כסף (שם), ואחריו נחושת (שם), ואחריו ברזל (שם פסוק מ), שהוא פחות יותר מכל. ובמלכות זה דבק

החסרון וההעדר, ומפני כך הוא גם כן מקצץ ומשחית הכל. ולפיכך אמר (דניאל ב, לד - לה) שנפל אבן על צלם שראה נבוכדנצר "ומהדק פרזלא נחשא וכספא ודהבא" (שם). התחיל בכאן בברזל, כי הוא התחלת ההעדר, ואחר כך נמשך אל השניה גם כן ההעדר.

וזה שאמר במדרש (ויק"ר יג, ה), "את הגמל" (ויקרא יא, ד), זו בבל, "כי מעלה גרה הוא" (שם), שמקלסת להקב"ה. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי ישמעאל בר נחמן, כל מה שפרט דוד, כלל אותו רשע בפסוק אחד, שנאמר (דניאל ד, לד) "כען אנה נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא". "משבח", (תהלים קמז, יב) "שבחי ירושלים את ה'". "ומרומם", (תהלים ל, ב) "ארוממך ה'". "ומהדר" (תהלים קד, א) "ה' אלקי גדלת מאד הוד והדר לבשת". "די כל מעבדוהי קשוט", (תהלים קלח, ב) "על חסדך ועל אמתך". "די כל ארחתיה דיך", (תהלים צו, י) "ידין עמים במישרים". "ודי מלכין בגוה", (תהלים צג, א) "ה' מלך גאות לבש". "יכל להשפלה", (תהלים עה, יא) "וכל קרני רשעים אגדע". "ואת השפן" (ויקרא יא, ה), זו מדי, "כי מעלה גרה הוא" (שם), שמקלסת להקב"ה, שנאמר (עזרא א, ב) "כה אמר כורש מלך פרס". "ואת הארנבת" (ויקרא יא, ו), זו יון, "כי מעלת גרה היא" (שם), שמקלסת להקב"ה. אלכסנדרוס מוקדון כד הוי חמי לרבי שמעון הצדיק, אומר ברוך ה' אלוהי של שמעון הצדיק. "את החזיר" (ויקרא יא, ז), זו אדום, "והוא גרה לא יגר" (שם), שאינה מקלסת להקב"ה. ולא דייה שאינה מקלסת, אלא מחרפת ומגדפת ואומרת (תהלים עג, כה) "מי לי בשמים".

ופירוש זה כמו שאמרנו, כי כל המלכיות אין דבק בהם ההעדר, שהרי גררה מלכות אחריה. ואף על גב דגם כן כל מלכות ומלכות כאשר גררה מלכות אחריה, זה גם כן העדר שמגיע בסוף, מכל מקום אין דבק ההעדר בעצמו של מלכות, רק במלכות רביעית, שדבק בה ההעדר הגמור. וכל העדר מביא הויה חדשה, כמו שידוע. ולכך ההעדר הזה מביא שתחזיר ההויה לישראל. ולכך מלכות ד' נקראת "חזיר" (ויק"ר יג, ה), שתחזור המלכות לישראל (שם). כלומר שמצד ההעדר שדבק במלכות ד', מביא ההויה אל מלכות ישראל, כי ההעדר הוא סבה אל ההויה, כמו שידוע דבר זה למשכילים בחכמה, ולכך מלכות ד' הוא חזיר. ומפני כך המלכות הזו נמשלה לברזל, שהוא משחית הכל. וכמו שדבק בעצמה ההעדר, ולכך היא רוצה להעדיף ולהשחית הכל.

ויש לך להבין ולדעת, כי השם יתברך אשר סדר בבריאה ד' מלכיות, ואף כי המלכיות האלו הם מצד חסרון הבריאה כמו שאמרנו, מכל מקום אי אפשר שיהיו ד' מלכיות מסולקים מן סדר העולם לגמרי, עד שהם יוצאים לגמרי מן השם יתברך. אבל בודאי יש להם בחינה במה שהם מתחברים אל השם יתברך. ולכך מרמז על ג' הראשונים; גמל, שפן, ארנבת, ולא יכלו יש לכל אחד ואחד סימן טהרה, דהיינו שהם מעלי גרה. וסימן טהרה זה הוא בנסתר, ומורה זה כי מצד הנסתר יש לאלו ג' מלכיות חבור וצרוף אל השם יתברך מצד מה. ואין דבר זה סימן טהרה בפעל הנגלה, רק סימן טהרה נסתר. אבל מלכות רביעית אין לה סימן טהרה בנסתר, רק בנגלה, כי החבור שיש למלכות הד' אל השם יתברך, שכך מראים עצמם כאלו הם טהורים. ודבר זה מורה על אמיתות מלכות רביעית, שפשוט טלפיו ומראה כאילו הוא טהור. ואין דבר זה דבר עצמי אל המלכות, רק שמראה עצמו כאלו הוא טהור, ולכך סימן טהרה הוא בטלפיו אשר הם נגלים.

ויש בני אדם שואלים, והיכן רמז מלכות ישמעאל, שהיא מלכות רבתא ותקיפא. ותשובת שאלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל, כי לא יחשב הכתוב רק המלכות שקבלו מלכות קדישין עליונים, שירשו מלכות ישראל וכוחם, והם אלו ד' מלכיות. ואם לא שבטל מלכות ישראל, לא הגיע להם המלכות. אבל מלכות ישמעאל לא ירש כחו מן מלכות ישראל, כי כחו ותוקפו נתן לו השם יתברך בפני עצמו, בשביל שהיה מזרע אברהם, והשם יתברך אמר (בראשית יז, כ) "ולישמעאל שמעתיך", והנה נתן השם יתברך כח ותוקף לישמעאל בפני עצמו. ומזה אין מדבר כאשר מזכיר אלו ד' מלכיות, רק אשר ירשו כח ותוקפם של ישראל, ובסוף יחזרו הם המלכות לישראל. ויותר נראה לומר כי ישמעאל הוא בכלל מלכות פרס, והוא בכלל מלכות שניה. ואף על גב שאמרו "ומלכות אחרי", הוא פרס, לא כתיב פרס בפירוש בכתוב, אלא רוצה לומר כי פרס הוא בכלל מלכות תנינא.

כמו שפרשנו למעלה, כי ערך ארבע מלכיות אל מלכות ישראל, כערך החיה אל האדם. וכמו שהחיה כוחה הוא מצד גופה, ואם אין בהאדם מצד השכלי כח על החיה לצוד אותה בחכמה, שהוא כח האדם, אין האדם יכול לעמוד נגד החיה, מצד כח גופני הגדול אשר יש לחיה. וכך האומות, אם אין לישראל מעלתם האלקית הנבדלת, אין ישראל יכולים לעמוד נגדם מכח גודל כוחם. אמנם, כמו שכל גוף גשמי והוא בעל קץ ותכלית, וכך אל כח האומות קץ ותכלית. אבל השכל הנבדל אינו בעל תכלית, כי השכל אין לו גבול ותכלית. ולכך אין למעלת ישראל, שהיא מעלה אלקית הקדושה, קץ ותכלית. רק כאשר הגשמי גובר על השכל, יש בטול אל השכל, כאשר דבר זה ידוע. מכל מקום הגשמי מצד עצמו יש לו קץ וגבול כמו שאמרנו. וכאשר יש בטול לגשמי, אז אין מעכב ומבטל אל השכלי הנבדל, והשכל נשאר בלבד, כאשר פסו תמו כח הגוף. כמו לעת הזקנה, אז כלה כח הגוף, ויתחזק אז כח השכלי, והוא בגבורתו. כי חומר האדם בילדותו גובר על השכלי, ובעת זקנותו אז מסתלק הגשמי ונשאר השכל בלבד, וכאלו היה האדם כולו שכלי. וכך בודאי הכוחות של ד' מלכיות, שיש להם כח שאינו נבדל, גוברים על ישראל מתחלת העולם. אבל בסוף ימי העולם, אז יסתלקו כוחות אשר הם כח גופני, ויתגבר כח ישראל הקדוש הנבדל, ולא יהיה להם שום מונע. ואלו דברים ברורים מאד. וכאשר ראה נבוכדנצר הרשע המלכיות שהם גם כן בצורת אדם (דניאל ב, לב - לג), אין כח לבטל כח אלו ד' מלכיות רק על ידי שאמר (דניאל ב, לד) "חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלויה די פרזלא וחספא, והדקת המון".

ובמדרש "אבן" זה יעקב, דכתיב (בראשית מט, כד) "משם רועה אבן ישראל". ופירוש זה, כי לגודל הכח שיש לד' מלכיות אלו, שנתן השם יתברך לאלו ד' מלכיות כח אדם, אשר לאדם נתן השם יתברך לו הממשלה, כמו שהתבאר, ולא היה בטול לכח זה רק על ידי יעקב שכחו נקרא כח אבן. ודבר זה ענין עמוק מאד מה שכח יעקב נקרא כח אבן, כי יעקב יש לו כח קדוש נבדל, כמו שבארנו במקום אחר, כי יעקב הוא הקדוש בפרט, כמו שידוע בכל מקום, ולכך כתיב (ישעיה כט, כג) "והקדישו את קדוש יעקב", ואין להאריך כאן. ומכח מעלתו הקדושה הוא מבטל כח אלו מלכיות. ולכך נקרא "אבן", וכדכתיב (בראשית מט, כד) "משם רועה אבן ישראל", והארכנו במקום אחר כי דומה דבר הנבדל לאבן, כי החומר הוא מתפעל, אבל הנבדל אינו מתפעל, רק הוא פועל באחר, ואינו מקבל התפעלות. ולכך נקרא יעקב "אבן", כי האבן אינו מתפעל, כי הוא חזק מאד, והוא פועל באחר. לכך התורה לא נכתבה על לוח של זהב וכסף, רק על אבן, כמו שבארנו במסכת ערובין. ומפני

המדריגה והמעלה הזאת שהיה ליעקב, שהוא קדוש, לכך היה מהדק רגל שלהם, כי הרגל דבק בו ההעדר, כמו שבארנו גם כן דבר זה במקום אחר, כי בכל מקום אמר שהרגל דבק בו ההעדר, והבן הדברים האלו מאד.

ובמדרש "פרה" (במדבר יט, ב), זו מצרים, שנאמר (ירמיה מו, כ) "עגלה יפה פיה מצרים". "אדומה" (במדבר שם), זו בבל, שנאמר (דניאל ב, לח) "אנת הוא רישא דדהבא". "תמימה" (במדבר שם), זו מדי. אמר רבי חייא בר אבא, מלכי מדי תמימים היו, אין להקב"ה עליהם אלא עבודת אלילים שקבלו מאבותיהם בלבד. "אשר אין בה מום" (במדבר שם), זה יון. אלכסנדרוס מוקדון כד חמא לשמעון הצדיק, הוה קאים ליה על רגלוהי ואמר, ברוך אלקי שמעון הצדיק. אמרו לו בני פלטין דידיה, מן קמי יהודאי את קאים. אמר להון, כד אנא נחית לקרב, כדמותיה אנא חמי ונצח. "אשר לא עלה עליה עול" (במדבר שם), זו מלכות רביעית, שלא קבלו עליהן עול של הקב"ה, ולא דיה שלא קבלה, מחרפת ומגדפת, ואומר (תהלים עג, כה) "מי לי בשמים". "ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה אל מחוץ למחנה" (במדבר שם פסוק ג), מלמד שהוא עתיד לדחוף את שרה של כרך גדול ממחיצתו. "ושחט אותה לפניו" (במדבר שם), שנאמר (ישעיה לד, ו) "כי זבח לה' בבצרה וגו'". אמר רבי ברכיה, טבח גדול בארץ יהיה. "ושרף את הפרה לעיניו" (במדבר שם פסוק ה), (דניאל ז, יא) "ויהיבת ליקודת אשא". "את עורה ואת בשרה וגו'" (במדבר שם), היא ודוכסיא ואיפרכיה ואיסתרטליטיה, כמו דאת אמר (יחזקאל כז, כז) "הונך ועזבוניך מערבך מלחך וחובליך מחזיקי בדקיך ועורבי מערבך". אמר שמואל בר רב יצחק, אפילו אותם שהם מקהלי, ובאו ונדבקו בקהלך, אף הם יפלו בלב ימים ביום מפלתך.

ויש לתמוה מאד, כי מה ענין ד' מלכיות אלו אל פרה אדומה, לרמוז בפרה אדומה המלכיות. אבל פירוש ענין, כי פרה אדומה מצותה היא ממדרגה עליונה, עד שאין אדם יכול להשיג את המצוה הזאת. ואף שלמה עם חכמתו אמר (קהלת ז, כג) "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" על מצוה זאת. וכן מה שעמדו ד' מלכיות בעולם, וכן סלוקן מן העולם, הוא בא ממדרגה עליונה מאד. וכאשר תבין דברים אלו, לא היה לך תמיה על אריכת הגלות, ובפרט על מלכות רביעית אל תתמה שכך ארכו לה הימים, כי לפי גודל הכח שיש להם, כאשר נרמז כח שלהם בפרה אדומה, שיש למצוה זאת השגה עליונה במאד מאד. וכן יעקב אבינו כאשר ראה בחלום (בראשית כח, יב) "והנה שלם מצב ארצה וגו'", ראה מלכות רביעית עולה, ולא ראה אותה יורדת. וכל זה, כמו שאין יכול לעמוד על סוד פרה אדומה, וכך אין האדם יכול לעמוד על סוף כח מלכות רביעית. לכך רמזו ז"ל ענין ארבע מלכיות בפרשת פרה אדומה, להודיע לנו כל זה, כי אל יתמה האדם על אריכת הגלות. כי כח אלו ד' מלכיות להם כח עליון מאד, ולכך הוא נמשך ביותר.

ואם נרמז כח ד' מלכיות בפרשת פרה מטעם אשר אמרנו, לגודל כח שלהם, כל שכן שנרמז בפרשת פרה אדומה ענין ישראל, אשר כוחם נצחי לגמרי באין הפסק. לכך ראוי שיהיה נרמז אצל פרה אדומה, לפי גודל כח ישראל אין לבוא לעומק השגה העליונה הזאת. ולכך נרמז גם כן כח ישראל בפרשת פרה אדומה, ולכך אמר; דבר אחר, "פרה" (במדבר יט, ב), אלו ישראל, שנאמר (הושע ד, טז) "כי כפרה סוררה סרר ישראל". "אדומה" (במדבר שם), אלו ישראל, שנאמר (איכה ד, ז) "אדמו עצם מפנינים". "תמימה" (במדבר שם), אלו ישראל, שנאמר (שה"ש ה, ב) "יונתי תמתי". "אשר אין בה מום" (במדבר שם), אלו ישראל, שנאמר (שה"ש ד, ז) "כלך יפה רעיתי ומום אין בך". "אשר לא עלה עליה עול" (במדבר שם), זה דורו של ירמיה, שלא קבלו עליהם עולו

של הקב"ה. "ונתתם אותה אל אלעזר הכהן" (במדבר יט, ג), זה ירמיה, שנאמר (ירמיה א, א) "מן הכהנים אשר בענתות". "והוציא אותה אל מחוץ למחנה" (במדבר שם), (עזרא ה, יב) "ועמה הגלי לבבל". "ושחט אותה לפניו" (במדבר שם), (מ"ב, כה, ז) "ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור". "ושרף את הפרה לעיניו" (במדבר יט, ה), (ירמיה נב, יג) "וישרוף את בית ה' ואת בית המלך". "את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף" (במדבר שם), "ואת כל בתי ירושלים ואת כל הבית הגדול שרף באש" (ירמיה נב, יג). ולמה הוא קורא אותו "הבית הגדול", אלא זה בית מדרשו של רבן יוחנן בן זכאי, ששם היו מתנין גדולתו של הקב"ה. "ולקח" (במדבר יט, ו), זה נבוכדנצר. "עץ ארז ואזוב ושני תולעת" (במדבר שם), זה חנניה מישאל ועזריה. "והשליך אל תוך שרפת הפרה" (במדבר שם), "קטל המון שביבא די נורא" (דניאל ג, כב). "ואסף" (במדבר יט, ט), זה הקב"ה, דכתיב ביה (ישעיה יא, יב) "ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל". "איש" (במדבר שם), זה הקב"ה, דכתיב ביה (שמות טו, ג) "ה' איש מלחמה". "טהור" (במדבר שם), זה הקב"ה, דכתיב (חבקוק א, יג) "טהור עינים מראות ברע". "את אפר הפרה" (במדבר שם), אלו גליותיהם של ישראל. "והניח אל מחוץ למחנה במקום טהור" (שם), זה ירושלים, שהיא טהורה. "והיתה לעדת בני ישראל למשמרת" (שם), לא כעולם הזה, שבעולם הזה כהן מטהר, אבל לעתיד לבא הקב"ה מטהרן, ומה טעם, (יחזקאל לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'".

והנה בטול אלו ד' מלכיות וחזרת מלכות ישראל נרמז דוקא במצות פרה אדומה, מפני כי בטול ד' מלכיות הוא מדרגה עליונה מאד מאד שיהיה בטל כח מלכיות אלו שהיו מושלים בעולם, ויהיו הפסדם בא ממקום עליון מאד. וכן חזרת מלכות ישראל למקומה הוא בא ממדרגה עליונה מאד. ולא כמו שהוא בעולם הזה, אשר הצלחת ד' מלכיות אינו מן המדרגה העליונה, רק הפסד אלו ד' מלכיות וחזרת מלכות ישראל הוא נרמז בפרה אדומה, כי המצוה של פרה אדומה מן המדרגה עליונה מאד, ומפני עומקה לא נודעה. וכמו שהמצוה הזאת היא פרה אדומה לא נודעה, כך חזרת מלכות ישראל למקומה, והפסד ארבע מלכיות, לא נודע ולא נגלה הזמן לנביאים. ולפיכך שניהם מן המדרגה העליונה לגמרי, למי שיבין הדברים האלו, והם עמוקים וברורים מאד.

For more shiurim and everything JLIC Queens College,

visit us at: www.JLICQueens.org

